

Буденний номер звичайної районки, однієї з сотень, що виходили в Радянській Україні і примірники яких зберігаються у Державному архіві друку Книжкової палати України. Її матеріали не відрізнялися оригінальністю, але були досить актуальними, як на той час, публікації "Бойова програма парторганізацій", "Ланки борються за високий урожай", "Всебічна підготовка". Як і в багатьох районних газетах, була в "Ленінським шляхом" і традиційна "Літературна сторінка". 19 лютого 1948 року на ній з'явилось нове ім'я — Борис Олійник. Його віршем "Краю мій!" і відкрилась "Літературна сторінка". А "сусідив" він з уривком роману "Голубий Дунай" ще молодого, але вже добре відомого земляка Олеса Гончара. Олесь Терентійович згодом високо оцінив творчість поета, зазначивши: "Творче зростання Бориса Олійника відбулося досить стрімко. Родом з країв полтавських — може сказати про себе поет, і сказати з гордістю. Звідти він, де "чорнозем плодучий, наче жінка", де історія глибока ясними глибинами, де в людей "на золоті обжинки завжди напихвати зі сміху литий серп". Прийти в літературу від землі Котляревського й Гоголя, з країв, де, як і по всій Україні, у найвищій пошані "Кобзар", і народна пісня, і влучне веселе слово, — це мовби прийти з певним дипломом, що означає неабияку духовну, естетичну підготовленість і накладає на митця відповідні творчі й громадські обов'язки..."

Юному автору тринадцятий минало. В його долі повторилася доля сотень тисяч ровесників. Ріс сиротою, батько, за образним висловом Бориса Олійника, об кулі спіткнувся. Тож з юних літ пізнав почім ківш лиха. Але, можливо, саме це й загартовувало його. Після школи вступив на факультет журналістики Київського державного університету, навчання в якому "переплелось" із улюбленою літературною працею, його вірші часто з'являлись на шпальтах республіканської преси. На Всеукраїнському поетичному конкурсі 1957 року твори Бориса Олійника зайняли перше місце.

А золоту браму (це також вислів поета) в літературу йому відкрив журнал "Дніпро". Саме в цьому часописі надруковані його поезії "Побачення", "Найкраща професія" (жарт) (Кн. 1, кн. 8, 1957); "Як серце своє...", добірка віршів "Моє бажання", "Ми не хочемо", "Там за рікою вітер..." (№ 3, № 10, 1958).

У 1962 році Борис Олійник дебютував збіркою "Б'ють у крицю ковалі". Уже в ній окреслено такі характерні для Олійника-поета риси: конкретизація творів адресатам, єдність поколінь, глибоке проникнення в соціально-політичні, філософські проблеми, що хвилюють суспільство, які викристалізувались у наступних поетичних добірках. Знаковою у цьому плані стала друга збірка Бориса Ілліча "Двадцятий вал". Саме

за ці збірки й було присуджено автору Республіканську літературну премію імені Миколи Островського.

Однак письменницьким дебютом Олійника-поета стали не його поетичні збірки, а журналістський нарис "За Сіверським Дінцем", що вийшов у видавництві "Молодь" за три роки до першої поетичної збірки. Нагадаємо, Борис

Ілліч після закінчення факультету журналістики працював у республіканській комсомольській газеті "Молодь України". Мандруючи журналістськими шляхами, він познайомився з багатьма непересічними співвітчизниками, впритул зіткнувся з проблемами, що хвилювали його земляків. Враження від цього, роздуми про почуте й побачене у журналістських відрядженнях він і виклав у публіцистичному нарисі — книжці, яка відкрила реєстр його творів. Вона, як і дві раніше названі збірки (і не тільки вони, але про це дещо згодом), зберігається у фондах Книжкової палати України. А теми, порушені у численних газетних публікаціях та у журналістському нарисі — невипуща праця наших людей, їхнє духовне багатство — стали провідними у подальшій поетичній і публіцистичній творчості Бориса Олійника.

Він належить до покоління, яке називають шістдесятниками. Зі всією відчайдушністю молодості вдихнув він свіжий струмінь свободи, що після ХХ з'їзду КПРС, як здавалося йому, двадцятидворічному, назавжди запанувала у радянському суспільстві. Але, як пізніше переконався поет та його побратими, це була тільки відлига. Та шістдесятники сповна використали її можливості. Першими з відкритим забралом виступили Дмитро Павличко та Ліна Костенко. "Коли помер кривавий Торквемада" і "Голгофа" Д. Павличка та "Зоряний інтеграл", "Біль єдиної зброї" Л. Костенко стали для молодого покоління хрестоматійними, у тому числі й для Бориса Олійника. Як і кожен здібний учень, він не повторився, а сказав своє слово. Ось кілька рядків із його вірша "Я впізнаю їх", що був надрукований у збірці "Б'ють у крицю ковалі" (1962):

...сховавиись за тин,
Гребете побільше з держави,
Не віддавиши і крихти взамін?
.....
І зривали без сорому квіти,
Ті, що з нашого поту зросли.

Перегорнемо сторінки "Двадцятого валу", що вийшов у 1964 році, коли "хрущовська відлига" вже закінчувалась. Але ж до збірки ввійшли вірші, які народились раніше. Зрозуміла алегорія самої її назви, яка в автора асоціюється з ХХ з'їздом партії, що розбудив країну від сну. А мотиви однойменного програмного вірша тривожні: поет уже відчував подих холодного вітру років, названих згодом застійними:

...вагон,
Вже давно не замінаний, ...
.....
Що господар тільних очей,
Розвалившись на поліці,
Піввікна затулив плечем,
Не впускаючи сонця.

Здавалося б, полудень двадцятого віку вимів вагон "від проникнення сміття". Та ба... "поема Правди", над якою "підводивсь Двадцятий Вал", призабулась майже на два десятиріччя. Знову взяли гору ті:

Що хочуть філософським ребусом
Прикрить корозію душі...

Як бачимо, голос Бориса Олійника досить потужно звучав у хорі шістдесятників, серед яких був Василь Симоненко, з яким той навчався на факультеті журналістики, жив в одному гуртожитку, зустрічався на заняттях у літературній студії.

Ім'я Василя Симоненка довгий час було замовчуване, а ставлення до його творчості упереджене. Воно й зрозуміло: переданий після смерті поета однодумцями за кордон, вийшов його "Щоденник", там же друкувались його поезії, яких не торкнулась рука цензора. "Ходили по руках" їхні самвидавівські твори. Тож потрібно було мати сміливість, щоб показати Василя Симоненка справжнім Поетом, Грома-

дянином, а не малювати таким, який потрібен був пануючій ідеологічній системі. Борисові Олійнику не забракло цієї мужності. Свідчення цього — його передмова "Не повернувся з плавання" до Симоненкових "Поезій", що побачили світ у видавництві "Молодь" у 1966 (ця збірка, до речі, також зберігається у Державному архіві друку Книжкової палати України). Ось хоча б такі рядки: "...він — поет серйозний і ставився до цього важкого ремесла (поетичної творчості — К. Т.) з трепетною пошаною і серйозністю справжнього майстра". Перегорнемо сторінки. Вже на наступній читаємо: "Василь Симоненко — поет громадянського звучання, з гострим зором, глибокий, безкомпромісний, сміливий, одвертий, ніжний і гнівний. Йому чужа боязлива зашифровка ідеї і тенденції. Він був комуністом того гатунку, котрому була справа до всього, котрий болів болями народу, не боявся вступити в двобій з несправедливістю, якщо вона навіть займала надто високу посаду, він хотів бачити і зробити кращою свою країну, він йшов у бій за правду без забрала, з оголеними нервами, на межі найвищої напруги". Зробимо поправку на роки, коли писалась ця передмова і зрозуміємо завуальованість деяких висловів (інакше тоді не могло бути), і переконаємося у мужності самого Бориса Олійника, який не злякався навіть того, що, як йдеться у його інтерв'ю, надрукованому в "Літературній Україні" за 21 жовтня цього року, Симоненка "розсипали". Доречно зазначити, що після п'ятнадцяти років мовчання Ліни Костенко саме Борис Олійник допоміг видати її збірку "Над берегами вічної ріки", хоча часи тоді були ой якими складними. Поневірянь зазнав і сам поет. Так, набір його поетичної збірки "Рух", яку "Молодь" готувала до друку, також "розсипали". Однак у поета зберігся "зблокований варіант". Потім ця збірка вийшла в "Радянському письменнику", але понівечена й обсягом у третину від тієї першої книги. Однак і ця засторога влади не зупинила поета. Він не проголосував за виключення зі Спілки письменників Івана Дзюби, чого йому радянська система так і не простила. Безкомпромісність — характерна риса Олійника-письменника, Олійника-публіциста, Олійника-громадянина. Нині серед наболілих на часі проблема нового закону про мови, в якому передбачається надати російській мові статус другої державної. Позиція Бориса Олійника: "Не треба виставлятися на сміх, адже ми знаємо російську мову. А от те, що нам нав'язують Закон "Про мови в Україні", то я прошу дати мені факти утисків російської мови в Україні. Де вони, ці приклади?! Не треба перебирати міри і не треба лукавити. Адже переважна більшість видань в Україні виходить російською. Та ж українську треба захищати! За радянських часів я був доповідачем у Верховній Раді, коли приймали Закон про державність української мови. Тепер ми такого Закону не ухвалили б! Толерантний, зважений, де ми, як і в Конституції, чхали сказали про статус української мови як єдиної державної. Щодо хартії, то її ж неправильно переклали, та й спрямовано її на захист реліктових мов" ("Літературна Україна", 2010, № 38, 21 жовтня).

Але повернімося до основної праці Бориса Ілліча — письменницької.

Уже самі назви його творів, збірок, розкривають світогляд і позицію їхнього автора. Проілюструємо це: 1965 — "Вибір!" ("Радянський письменник"); 1970 — "Відлуння" ("Радянський письменник"); 1972 — "На лінії тиші" ("Дніпро"); 1973 — "Рух" ("Радянський письменник"), "Стою на землі" (Москва, "Молодая гвардия"); 1974 — "Ми знаємо, для чого жити!" ("Веселка"); 1975 — "Гора" ("Молодь"); 1976 — "Істина", "Кредо" ("Дніпро"); 1978 — "Заклинання вогню" ("Молодь"); 1979 — "В центрі круга" (Москва, "Правда"), "Сива ластівка" ("Веселка"); 1981 — "Доля" (Москва, "Молодая гвардия"), "У дзеркалі слова" ("Молодь"); 1982 — "Дума про місто" ("Молодь"), "Крило" ("Веселка"); 1983 — "Планета Поезія", "Поєми" ("Дніпро"); 1984 — "Міра" ("Радянський письменник"), "На березі вічності", "Спасибі, солдати" ("Музична Україна"); 1987 —

"Трубить Трубіж" ("Дека"); 1988 — "Сім" ("Радянський письменник"); 1989 — "Поворотний круг" ("Молодь"); 1993 — "Шлях" ("Наукова думка").

Заслуговує на увагу публіцистика, літературно-критичні статті Бориса Олійника. У їхньому дзеркалі відображується час, у який він жив і творив. Як уже зазначалось, першою у його письменницькому доробку стала книга нарисів "За Сіверським Дінцем". Статті, виступи, публіцистичні роздуми, інтерв'ю різних часів увійшли до книги "Криниці моралі та духовна посуха", виданої у 1990 році "Радянським письменником". "Будьмо взаємно точні, колеги! Нотатки до бесіди із справдешніми демократами" — книгу під таким заголовком випустила в 1994 році асоціація "Дніпродрук" (Дніпропетровськ), а видавничий комплекс ВАТ "Мотор Січ" — історичний нарис "Жорстока правда" (1999). У цьому ж році в київському видавництві "Оріяни" українською та російською мовами вийшла друком праця Бориса Олійника "Хто наступний".

Борис Олійник побував у багатьох "гарячих точках" Європи, колишнього Радянського Союзу, до яких не можна не віднести й Чорнобиль. Результати цих відряджень — його публікації. Так, 3 червня 1986 року "Радянська Україна" надрукувала гостру й полемічну статтю Бориса Ілліча "Дорога на Чорнобиль". З тих пір чорнобильська тематика займає важливе місце у його публіцистиці. Одноименні публікації з'явилися через рік у книзі "Чорнобиль. Дні випробувань. Книга свідчень", щорічнику "Наука і культура. Україна. 1987" та в історико-літературному збірнику "Отчий край" (Молодь, 1988).

Поетична та публіцистична творчість Бориса Олійника, образно кажучи, перетнула межі не лише України, а й пострадянського простору. Збірки "Стою на землі", "В центрі кола", "Доля", "Міра", "У дзеркалі слова", "Сива ластівка" виходили українською та російською мовами, "Заклинання вогню" — українською, білоруською, словацькою, "На лінії тиші", гострополемічна стаття "Дві години в Кремлі" — українською, російською, сербською. Твори письменника прочитали рідною мовою аварці, азербайджанці, башкири, білоруси, вірмени, грузини, естонці, казахи, киргизи, латиші, литовці, молдавани, туркмени, узбеки, чуваші, перекладались на болгарську, македонську, німецьку, польську, румунську, сербсько-хорватську, словацьку, угорську, чеську. Сам же Борис Ілліч познайомив українського читача з творчістю абхазських, азербайджанських, балкарських, башкирських, бенгальських, білоруських, болгарських, вірменських, грузинських, естонських, єврейських, іспанських, італійських, казахських, киргизьких, литовських, македонських, молдавських, німецьких, польських, сербських, словацьких, таджицьких, туркменських, узбецьких, фінських, хорватських, чуваських поборитимів по поетичному цеху. Найбільше творів Бориса Олійника перекладено російською, і з російської й він найбільше переклав.

Значимо: більшість із названих поетичних збірок, книг, альманахів, виданих в Україні, вітчизняних газет, журналів, де друкувались Олійникові літературно-критичні статті, публіцистика, є у фондах Книжкової палати України, всього в її каталозі майже 300 одиниць зберігання творів Бориса Олійника. Серед них, крім уже названих, такі: 1965 — "Вибір", 1966 — "Поезія", 1968 — "Коло", 1970 — "Відлуння", 1972 — "На лінії тиші", 1973 — "Рух", 1975 — "Гора", 1976 — "Істина", "Кредо", 1978 — "Заклинання вогню", "Кредо", 1981 — "Стою на землі", "У дзеркалі слова", 1982 — "Дума про місто", 1983 — "Поєми", 1984 — "Міра", 1985 — "Вибрані твори", 1986 — "Істина", "Поезія", 1987 — "Трубить Трубіж", 1989 — "Поворотний круг", 1995 — "Шлях", 1999 — "Біла мелодія", 2000 — "Тамна вечерея", 2003 — "Стою на землі", "Знак", 2004 — "Пісня про матір", 2005 — "Вибрані твори", "Основи", 2006 — "Вибрані твори", 2007 — "Вибрані твори", "У замкнутому колі. Із окупаційного зошита", 2009 — "Вибране" та інші. Також у фондах Книжкової па-

лати зберігаються літературно-критичні нариси про творчість Бориса Олійника: "Визначеність таланту" (Григорія Сивоконя, 1978), "Діалоги серед літа. Літературні бесіди (Федора Зубанича, 1982), "По-земному — про високе" (Леди Федоровської, 1985), "Поетика Бориса Олійника" (Григорія Клочека, 1989) та інші.

В українській літературі Борис Олійник знаний як перекладач, редактор та упорядник творів своїх колег: з іспанської переклав "Пісні Севастополю. Вірші латиноамериканських поетів" (1971), з молдавської — "Весняні кодри. Молода поезія Молдавії" (1973), з башкирської — "Країна рідна. Вибране" (Сайфі Кудаш, 1974), з литовської — "Хвилі Німану. Молода поезія Литви" (1974), з вірменської — "Поезії" (Аветіка Ісаакяна, 1975), з балкарської — "Поезії" (Кайсина Кулієва, 1977) та інші. Редагував твори польських, киргизьких та українських письменників. Як упорядник Борис Ілліч працював з творами: "Серце планети. Вірші та поеми" (Джабіра Новруза, Азербайджан, 1983), "Мелодія берези. Поезії" (Льва Смирнова, Росія, 1977), "Поезії", "Повне зібрання творів" (Тараса Шевченка, 1988, 1989) та іншими.

Борис Олійник — автор ряду літературно-критичних та публіцистичних статей, що, як і названі переклади, зберігаються у Державному архіві друку Книжкової палати України. Назвемо деякі з них: "Планета Поезія" (1983), до якої увійшли літературно-критичні статті різних періодів; "Крилиці моралі та духовна посуха. Статті, виступи, публіцистичні роздуми, інтерв'ю" (1990); "Будьмо взаємно точні, колеги! Нотатки до бесіди із справдешніми демократами" (1994); есе "Хто наступний" (1999).

Як і багато наших співвітчизників, Борис Ілліч неоднозначно сприйняв перебудову та її "визконроба" Михайла Горбачова. Роздуми письменника знайшли відображення у ряді статей: "Два роки у Кремлі", "І побачив я іншого звіра, або Два роки у Кремлі", "Князь п'їтьми. Два роки у Кремлі", "Відкритий лист Михайлу Горбачову". Ось географія видань цієї актуальної публіцистики: Дніпропетровськ, Запоріжжя, Ужгород, Москва, Бішкек, Нальчик, Баку, Махачкала. Дру-

кувались праці Б. Олійника й у далекому зарубіжжі — Угорщині, Сербії. До речі, в останній країні витримали декілька видань. Не залишила її мешканців і така актуальна праця, як "Сатанізація сербів, кому вона потрібна?". Сербсько-українське товариство випустило її паралельно українською й сербською мовами.

Від білої материнської хати до Білого дому пролягли шляхи Бориса Олійника. І віддзеркалилися вони у його поетичному слові. Прикметно, що одна з його поетичних збірок так і називається "У дзеркалі слова".

22 жовтня 2010 року Борисові Іллічу — 75. Він збирає багатий ужиток — понад півсотні виданих книг віршів та поем. А ще — численні статті, есе, нариси, які були надруковані в найповажніших газетах, журналах, альманахах, антологічних збірниках. До цього додамо активну політичну і громадську діяльність: Борис Ілліч став організатором і беззмінним головою Українського фонду культури, співголовою Форуму слов'янських народів, віце-президентом Парламентської Асамблеї Ради Європи. Поет, громадський діяч, академік Національної академії України, лауреат Республіканської літературної премії ім. М. Островського (1963), Державної премії СРСР у галузі літератури (1975), премії журналу "Дружба народів" (1978), Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка в галузі літератури (1983), Міжнародної премії ім. Григорія Сковороди (1994), Всеюгославської премії "Лицарське перо" (1998), Міжнародної премії ім. Давида Гурамішвілі (1999), Міжнародної премії ім. М. О. Шолохова (2001), премії ім. В. І. Вернадського, заснованої Фондом "Україна — ХХІ століття" (2001), Герой України — все це стосується Бориса Олійника, знакової постаті кінця ХХ — початку ХХІ століть.

*Катерина Терещенко,
старший науковий співробітник відділу наукового
опрацювання документів і організації каталогів
Книжкової палати України*